

Metju Flam

NAJBOLJI BEZLIČNI REZULTAT: ČARLS SIMIĆ GUBI SEBE

Za Čarlsa Simića ovo je bio vrlo smiješan vijek – jedna šala za drugom, a kao ona velika u sredini, Drugi svjetski rat. Simiću, koji je odrastao u Beogradu, bilo je sedam godina kada ce rat završio. Zamoljen da ga opiše, počinje s brojkama: skoro dva miliona poginulih. U Jugoslaviji, koja je u to vrijeme bila zemlja od šesnaest miliona. Pominje Hitlera, Staljina, građanski rat. Ali Simić se samo zagrijava. Neće proći mnogo prije nego što zazvuči kao svoje pjesme, gde je iracionalno uobičajeno, a užas jedna od poenti.

„Skoro sam čitao”, kaže mi, „o jednom tipu kog su poslali nazad u Jugoslaviju da bi mu se sudilo; bio je dio pronacističke hrvatske vlade. Počeli su ubijati odmah nakon što su došli Nijemci – prvog ljeta ubili su otprilike dvesta hiljada ljudi. To me je stvarno prenerazilo. Mislim, kakav ogroman napor organizacije, snage volje, da se ubije toliko ljudi. Nije šala”, dodaje. „Morate im spaliti sela, morate ih okupiti, morate ih strijeljati. Isuse, bili su to marljivi, angažovani, predani kurvini sinovi.” Simićev humor prožima svu njegovu poeziju, od slavni prvih pjesama do onih iz nove zbirke, *Beskrajni bluz (Unending Blues)*. Radi se o fatalističkom, istočnoevropskom humoru, zbog kog mi je teško povjerovati da je on zaista, skroz-naskroz, američki pjesnik. Pitanje nacionalnosti u Simićevom slučaju može se učiniti spornim. Iako govori izrazito zanoseći na srpski i izgleda dovoljno slovenski, s nešto korpulencije koju povezujem sa likovima u ranim filmovima Miloša Formana, oduvijek piše na engleskom – jedanaest knjiga poezije, nekoliko knjiga eseja i prevoda. Radi se o maštovitom, preciznom, suštinski izvornom engleskom, koji je nagrađen raznim priznanjima, uključujući, od 1983. godine, Makartur stipendiju. Ali nacionalnost nije bila među stvarima o kojima sam htio razgovarati, djelimično i zbog toga što se nikad ne pominje u samim pjesmama, ali i zbog toga što sam jednom išao na Simićeva predavanja. Čitavog semestra pitao sam se kakva je razlika u načinu na koji on posmatra pjesme s obzirom na svoje porijeklo. Bilo je to pomalo kao carevo novo ruho – tema nije bila ni okrznuta.

Dio Simićeve „stranosti” u vezi je sa smjerom razvoja u novijoj američkoj poeziji. Krajem šezdesetih i sedamdesetih bio je povezan s takozvanom neonadrealističkom školom, čiji su pjesnici, pod uticajem evropskih i južnoameričkih fabulista, stremili arhetipskim i mitskim iskustvima u svom radu. Simićevi tajanstveni „iskazi” o elementarnim stvarima – kamenu, nožu, „nevidljivom” – postali su jedan od (pretjerano rabljenih) uzora za ovu grupu. Ali on se isticao, kako zbog svoje inventivnosti, tako i zbog nečeg prepoznatljivog i prisnog u njegovom glasu. Ima tu ironije, neodvojive od doživljaja istorije jednog istočnog Evropljanina; šala je na naš račun, bez obzira da li je zbija kosmos ili neki tiranin. Radi se o neobično distanciranom glasu, udaljenom od svog autora. Simićevo „ja” uvijek je bezlično, kolektivno – još jedna razlika u odnosu na većinu drugih američkih pjesnika.

Pitam ga o odrastanju (u Beogradu, onda u Njujorku i Čikagu), ali licem u lice se Simić, koji voli da priča, pokazuje samo malo otvoreniji o svojoj prošlosti nego što je to na hartiji. „Bilo je to tipično ratno djetinjstvo u Istočnoj Evropi”, stavlja tačku na razgovor. To da je stigao ovdje sa šesnaest godina i da je pisao pjesme na engleskom jeziku tri godine kasnije, smatra jedva vrijednim pomena. Kada sam, konačno, pitao da li bi mogao biti jugoslovenski pjesnik prerušen u američkog, on je jednostavno odgovorio: „Prevodili su me tamo (u Jugoslaviji). Ne smatraju me jednim od svojih.” Ovo jesu stara pitanja za Simića, ali u odgovoru naslućujem više od dosade. To je takođe i njegovo gledište, po kom je pojedinac anonimn, oblikovan silama koje ni najmanje ne mare za karakter. Ovo je ujedno tema na koju se Simić neprestano vraća: kako na nas stalno utiču stvari koje je dva da razumijemo.

„Jedna od stvari u pjesmama”, kaže, „koja je za mene lično uvijek bila tema jeste to što živimo u nizu beskrajnih oprečnosti. Uzmite samo pogled na sopstvo ili desetine teorija o svemiru. Zapravo, imamo na desetine teorija o svemu. A siroti pojedinac, ako nije sklon olako u što povjerovati, ako je skeptik, ako ima smisla za humor – onda sam mora svemu tome naći neki smisao. To je veoma herojska i nevjerovatna situacija u kojoj se nalazimo. Dosta drugačija od Grka, ili od gospodina Hamleta, koji je pred sobom imao tek nekoliko opcija.”

Simić voli konfuziju; osjeća se kao svoj na svome u njoj. Takve su i njegove pjesme, koje je najbolje čitati kao autoportret, u negativnom prostoru: Simić nam stalno govori o svojoj prošlosti kroz ono što izostavlja. To ima veze sa onim što je proživio u djetinjstvu, uključujući krađu „ratnog otpada” od mrtvih njemačkih vojnika i gladovanje poslije rata. Ali nije važno to što je propatio (rat je opisao kao „zabavan”) već je važna činjenica da su uobičajena očekivanja raspršena. Stoga njegovo „ja” mora samo otkriti sopstveni način – „da nađe smisla svemu tome”, – uprkos obmanama koje mu se podvaljuju. Anonimnost pjesama, njihova zagonetna priroda, njihovo amneziji nalik raštrkavanje autobiografskih detalja, sve odražava to iskustvo. On piše o pometnji, o tome kako je biti dio povijesne komedije, u kojoj je odrastao polunapušten u Beogradu, a onda postao, sa svojim slovenskim naglaskom, američki pjesnik.

Simićeva privrženost tim temama ima svoje nedostatke. On teži da piše mnogo istovrsnih pjesama, do te mjere da njegove nadrealne digresije i ironične karikature izgledaju tek nonšalantno. Sa Simićem morate pažljivo birati; srećom, on je već obavio taj posao za nas u svojim *Izabranim pjesmama* (*Selected Poems*), kojima je obuhvaćeno dvadeset godina rada na manje od dvjesto stranica, uključujući i pjesme (posebno poemu *Bela* [*White*]) ranije dostupne samo u ograničenim, nezavisnim izdanjima. Međutim, od jednake važnosti je to što *Izabrane pjesme* pokazuju da je Simić tokom godina postao oštrij, jezgrovitiji pisac, dok iznalazi nove načine promišljanja o svojoj prošlosti.

Rani Simićev rad izgleda kao da nema nikakve veze sa ličnim životom pjesnika. Ono što zaokuplja čitavu prvu polovinu *Izabranih pjesama* je „predačko i arhetipsko”: iskustvo koje prethodi istoriji ili se nastavlja uprkos njoj. Ili, kako to Simić opisuje u jednom od svojih ogleada, „spustiti se za jedan stepen ispod jezika [...] i povratiti svoje nijemo bitisanje”. U zbirci *Raščinjavajući tišinu* (*Dismantling the Silence*), Simićevoj prvoj značajnijoj

zбирци, to znači pokušati osmotriti čin razmišljanja, ili spoznaje, upravo dok se odvija, prije bilo kakvog poimanja. Rezultati su sibilski, neobjašnjeni, i bremeniti prijetnjom, kao da govore da je istorije uvijek bilo, da nam je to u krvi. Ali u ovom djelu ima i srđžbe, koja je povezana sa Simićevim obilježavanjem teritorije: sa svojim zaleđem, on nije mogao napisati nijednu od konvencionalnijih vrsta autobiografske poeme. Simić mora odgovoriti istoriji – koja se postavlja kao stanje svijesti – i njenim pokušajima da ga drži u stanju pometnje, u magli, a njegov put do istine vodio je kroz slučaj. Pratio je samo nasumične – i samim tim čiste – asocijacije koje je njegov um proizvodio na onom dubljem nivou („ispod jezika”), i doživljavao obične stvari kao prvi put. Viljušku, na primjer:

*Liči na ptičiju kandžu
Sklopljenu oko ljudožderskog vrata.*

*Dok je držiš u ruci,
Dok je zabadaš u komad mesa,
Mogućno je zamisliti ostatak ptice:
Njena glava nalik na tvoju pesnicu
Koščata je, gološija, bez kljuna i slepa.*
(Simić, 2022: 19)

„Bio je to pokušaj da se vratim na početak”, kaže Simić, „da se vratim stvarima koje čovjek stvarno voli – kamenju, kućnim predmetima, predmetima kojima smo čvrsto privrženi.” Ne iznenađuje što je u to vrijeme prezirao bilo što umjetno („akademska poeziju pedesetih, Eliotovu i Louelovu školu”) ili prigodno („pjesme prefinjenog, obrazovnog putnika – neko pođe u Evropu i napiše pjesmu o slici”). Polazeći od Retkeovog *Izgubljenog sina* (*The Lost Son*) (Simić smatra Retkea i Jugoslovena Vaska Popu svojim najvećim uticajima), postao je „primitivni pjesnik” – bez ljudi, bez mjesta, bez literarnih obilježja – i hvalio se time. „Hajde u kamen. / To bi bio moj način. / Nek neko drugi postane slavuj” (Simić, 1983: 21), tako počinje „Kamen”, Simićeva najpoznatija pjesma iz ovog perioda, i jedna vrsta *ars poetica*-e. No neće dugo ostati ovakav namćor. Kada je izašla njegova druga značajna zbirka, *Povratak na mesto osvetljeno ćašom mleka* (*Return to a Place Lit by a Glass of Milk*), pisao je pjesme i makar pominjao, ako ne i opisivao, ljude. Postoji i određena razigranost u *Povratku*, osjećaj užitka kada dopustite umu da dođe do otkrića, kao u ovim stihovima iz divne i domišljate „Popravke satova”:

*Broj dvanaest predsedava
Poput pćelara
Nad rojećem saću
Otvorenog cata. [...]*

*Sićušni zlatni mlinovi
Melju nevidljiva
Zrna kafe.*

*Kada kafa provri
Oprezno,
Da nas ne opeče,
Prinosimo je usnama
Najbližeg
Uva.¹*

A pazite, radi se o pravoj kafi, iako je nevidljiva. Tajanstvena moć ove pjesme, potpuno nesrazmjerna njenoj veličini, dolazi iz toga što proizvodi osjećaj da je samo vidljivi vrh jednog drugog svijeta, koji je imaginarno naličje našeg, čija je jedina činjenica metafora. Simić eksperimentiše dopuštajući mašti da ga vodi; ove pjesme su istraživačke vježbe. Ali želja da se sagleda inspiracija, a ne njeni proizvodi, da se pristupi metafori na samom njenom izvorištu – što je nemoguće koliko i znati što mislimo prije nego što to pomislimo – doseže (lažno) epske razmjere u mini-sagi *Bela*. Ta pjesma je, po Simićevim standardima, ogromna. Duga približno dvjesto pedeset stihova, stoji u središtu *Izabranih pesama* kao vrhunac svih njegovih prethodnih fenomenoloških traganja. Njen predmet je jedan vid braka – „Bela” je muza, ili mlada, ili predstavlja Simićeve pjesme. Međutim, mladoženja jedva da može baciti pogled na nju:

*Dodirnem što mogu
Od živog mesa,
Prozborim i onda čekam
Kao da će ova svetlost*

*Nastaviti da se zadržava
Na pragu*

Niz kratkih pjesama koji slijedi govori o povijesti te romanse u isto vrijeme dok je izvodi, siroti pjesnik miješa zagonetke, pjesmice, bajalice – sve ne bi li bacio pogled izbliza. Očekivanja nisu pretjerano velika. Simić uživa u svojoj skromnosti, seljačkoj odrpanosti, koja je poput jastuka prдавca spram njegove metafizike. On je sušta suprotnost „Beloj”; nije ni čudo što mu uvijek izmiče. Pjesma u kojoj ponavlja njihove svadbene zavjete (u međuvremenu, nje nigdje nema), suprotstavlja njenu čistoću njegovoj bijedi. „Pristajete li da uzmete ovaj stih / Što proteže se u beskonačnost?”, pitaju ga. On odgovara: „Uzimam ovaj okrnjeni zub / Na kom ću ga prekinuti napola!” Na kraju je dočekao da poljubi mjesto „Gde je posljednji put zašuštao šlep njene venčаницe.”

Nevjesta je ipak konačno progovorila u „Što je Bela imala da kaže”, kojim se sekvenca završava. Za razliku od potkresanih strofa prethodnih segmenata, *Bela*, koja govori metaforu, svoj maternji jezik, neužurbana je (ne juri ni za kim) i neposredna (ona nije zbunjena). Objašnjava svom pjesniku da nema svrhe da je pokušava obuzdati, ona će uvijek biti korak ispred njega: „Mislila sam na tebe mnogo pre nego što si ti na mene mislio.” Ali ta pjesma je više od zaključka. Ona je opis pjesničke inspiracije, i to ne one rafinira-

¹ Osim kad je drugačije naznačeno, prevodi naslova i stihova su prevoditeljkini. (Prim. prev.)

nog, književnog tipa. Inspiracija je – figurativno, što kod Simića znači doslovno – izvor života. Ona ga izvodi iz tame. Ipak, uprkos toj činjenici, inspiracija takođe duguje tami. U Simićevom svijetu, ni očaj i radost ni nasilje i umjetnost nikada nisu previše udaljeni. Ne iznenađuje stoga što je njegova muza nastala kao pištolj.

*Jer ja sam metak
Koji je krstio svako tvoje čulo,
Za naših požudnih svadbenih noći začinjju se pesme.
Radost reči dok bivaju ispisane.
Uvo ustalo u četiri ujutru.
Ipak, na najlepšu zagonetku nema odgovora.*

*Ja sam praznina koja te ušuška kô u gnezdo ptice rugalice
Nokat koji je struže po tabli tvog sna.*

Počevši krajem sedamdesetih, pjesme ispituju šta se zapravo dogodilo. Istorija stupa na scenu neprerušena, zajedno sa ljudima, mjestima i imenima, kao u nazivu Simićeve zbirke iz 1977. godine, *Haronova kosmologija (Charon's Cosmology)*. Simić zadržava mitski ton, primjenjujući ga na događaje iz svakodnevice. Knjiga je bila prekretnica za Simića, premda je on opisuje s uobičajenim potcjenjivanjem: „Ranije pjesme su fenomenologije percepcije svijesti”, kaže on. „Ali u tom trenutku jednostavno sam shvatio – da, postoji sva ta istorija koju sam proživio. I počeo sam pisati pjesme koje su to imale na umu. Imate sve te zločine, sve to ludilo, ubijanje – znate, sve stvari koje su se dogodile u dvadesetom vijeku.” Što nigdje nije toliko očigledno kao u „Lekciji”: „Sada mi je sinulo / da sam svih ovih godina / bio / priglupi učenik / jednog šaljivdžije.”

Pjesma bilježi kako je učenik otkrio mračnu tendenciju vasseljene, ali prikazuje i iskušenje da povjerujemo u dobronamjerni poredak. On isprva misli da je dio pikarskog romana, čiji zaključak će „u potpunosti / biti posvećen / liričnim evokacijama / prirode”, ali postepeno se pokazuje da su stvari koje smatra stvarnima najbanalnije stvari; zapravo, on vjeruje ovim detaljima ili zato što su suviše trivijalni da bi bili dio šaljivdžijinog šablona, ili zato što su bolni i uznemirujući: „na frizuri vojnika koji mokri / pokraj naše ograde [...] ili na onom danu kad / moja mati i ja / nismo imali ništa za jelo” (Simić, 2007: 53). Ta ironija je sušti Simić – tradicionalno pjesničko buđenje okrenuto naopačke, izvor lirizma postao je ono naizgled beznačajno, a radi se o pravom lirizmu, ne o parodiji. Pjesma je dirljiva, ne cinična, učenik gotovo privržen svojim iluzijama, i dalje prisutnim kao fantomski ud. Uostalom, čas se nikada ne završava; on još može biti iznenađen.

*po prvi put
za dugog i jezovitog
šegrtovanja
prasnuo u smijeh.
Oprostite mi,*

*ali sjetivši se svoga ujaka
kako naoružan bombom kućne izrade
juriša na barikade, jednostavno
sam morao pući.*

(Simić, 2007: 53)

Isprva, knjige koje slijede – *Klasični plesovi (Classic Ballroom Dances)*, *Nemaštine (Austerities)* – izgledaju kao da nude još istog. Međutim, promjene u radu sada su suptilnije. Simić je počeo da razmišlja ne samo o svojoj prošlosti već i o svom posebnom odnosu prema njoj. On je pjesnik koji je zaboravio svoju biografiju, ali umjesto da jednostavno reaguje na to stanje, kao što je činio ranije, on ga prepoznaje samo kao još jednu šalu. „Čudo od djeteta”, u *Klasičnim plesovima*, opisuje njegov položaj kroz blago komično sjećanje na to kako je učio da igra šah 1944. godine. Pjesma prikazuje pogled na rat iz tačke gledišta djeteta: avioni i tenkovi od kojih se tresu prozorska stakla samo su dio pejzaža. Opet, dječja oštroidnost – sjeća se svega, čak i oljuštene boje na crnim figurama – može biti previše za njega. Neke stvari mora zaboraviti. „Kažu mi, no ja ne verujem / Da sam tog leta bio svedok / kako ljudi vise sa telefonskih bandera. // Sećam se da mi je majka / Često odvrćala pogled.” Ta će amnezija biti njegov hendikep kao i izvor nadahnuća, i još šire vizije, pod uslovom da može naučiti da živi s njom.

*Umela je da mi glavu
Naglo tutne pod svoj [kaput].*

*I u šahu, pričao mi je profesor,
Majstori igraju na slepo,
Oni veliki na nekoliko ploča
U isto vreme.*

(Simić, 1983: 68)

Beskrajni bluz, Simićeva prva knjiga od prvobitnih *Izabranih pesama*, prikazuje ga kako se okreće ka lično pristupačnijoj pjesmi, u kojoj između njega i njegovih osjećanja ima manje ironije. Stihovi su duži, jezik diskurzivniji, lokacije preciznije. One su takođe i ruralne, a ne urbane, što je, kaže Simić, posljedica toga što živi u Novoj Engleskoj u posljednje tri godine (predaje na Univerzitetu u Nju Hempširu). Zbirka sadrži pejzaže („Drveće na čistini”), nekoliko relativno jednostavnih ljubavnih pjesama iz kućnog ambijenta („Draga Helen” i „Heleni”) i dugu meditaciju upućenu Emili Dickinson („Rođendanski zvezdani atlas”), koja pokazuje intelektualnu stranu Simićevog kontakta s Novom Engleskom. Istorija se pojavljuje više kao tema, manje kao onespokojavajuća sila u samom djelu, premda Simić i dalje zna dočarati sablasne scene. „Pred sumrak” kreće se od seoskog drumca do dućana i kuće sa iznajmljenim sobama, turobno promišljajući tragediju i to kako utiče na nas u doba kada „u pravom grčkom smislu” ona navodno i ne postoji. Ipak, kad se sve uzme u obzir (i uprkos naslovu), *Beskrajni bluz* prikazuje Simića u njegovom najvedrijem raspoloženju.

Spram ovog domaćeg krajolika, Evropa, uz sve svoje ludilo, ističe se jasnije nego ikada kao komično olakšanje. U „Mestu u unutrašnjosti” te stare ideje nisu samo smiješne već i realno umirujuće, jer su izgubile moć da zbunjuju.

i što vatra bukti u peći

*dok nad nama na još uvijek tzv. nebesima
iz dimnjaka suklja naš dim kao stari kočijašev bič
namijenjen podjednako dobrim
i lošim anđelima.*

(Simić, 2007: 99)

IZVORI:

Simić, Č. (1983). *Izabrane pesme: 1965–1982*. (D. Albahari i dr., prev.). Beograd: Nolit.

Simić, Č. (2007). *Hotel Nesanica: izabrane pesme (1967–2007)*. (D. Šodan, prev.). Zagreb: Profil.

Simić, Č. (2022). *Izabrane pesme: 1962–2022*. (D. Albahari i dr., prev.). Beograd: Arhipelag.

(S engleskog prevela Marija Bergam Pelikani)